
Historia

BONIKOWO

dawniej Boników

Wieś wzmiankowana w źródłach od 1310 r. stanowiła wówczas własność mieszczańską lub miasta Kościana. Potem należała do szlachty, prawdopodobnie do Borków z Gryżyny, następnie Bonikowskich. Od 1414 r. Bonikowo wchodziło w skład starostwa kościańskiego, a w 1440 r. wymieniane jako własność królewska.

Dobra Bonikowskie dzierżył każdorazowo starosta kościański grodzki. Ostatnim starostą był Józef Chłapowski, któremu po kilku latach zostały one nadane przez króla Stanisława Augusta jako lenno dziedziczne. Po III rozbiorze Polski zostały skonfiskowane przez rząd pruski i przekazane baronowi Friedrichowi von Schilden. Wówczas też zostało oddzielone miasto od dóbr, a pałac położony pod samym Kościanem został zamieniony na koszary. W 1800 r. dzięki wstawiennictwu swej stryjecznej siostry Rozalii z Chłapowskich hr. Engeströmowej u króla Fryderyka Wilhelma III dobra kupił Józef Chłapowski, starosta kościański, kawaler Orderu Orła Białego i św. Stanisława, właściciel Turwi, Wronowa i Śmigła. W 1819 r. Bonikowo odziedziczył jego syn z drugiego małżeństwa z Marią Bogucką, Jan Anzelm ożeniony z Emilią Koczrowską. Po jego śmierci w 1843 r. majątność bonikowska przeszła na własność ich małoletnich dzieci: Florentyny Moniki, Antoniego, Stefana i Bogumiły. W 1862 r. dobra bonikowskie objął Stefan Chłapowski ożeniony z Marią z Ponińskich. Po nim w 1884 r. dziedziczył syn Edward Chłapowski, a w 1892 r. jego matka Maria Chłapowska z Ponińskich. W roku 1897 r. dobra objął jej drugi syn Alfred, który gospodarzył tu do II wojny światowej. W skład dóbr bonikowskich wchodziły wówczas również folwarki Tamborowo, Kurza Góra, Gurostwo, Mikoszki i Szczodrowo. Alfred Chłapowski był posłem do parlamentu niemieckiego w latach 1904 – 1909, po I wojnie światowej posłem na Sejm RP w 1922 r. W gabinecie W. Witosa był ministrem rolnictwa, w latach 1924 – 36 ambasadorem RP w Paryżu. A Chłapowski był również współzałożycielem Banku Cukrownictwa i Rady Naczelnej Polskiego Przemysłu Cukrowniczego. Aresztowany przez Niemców zginął w 1940 r.

W 1881 r. powierzchnia dóbr rycerskich Bonikowo wraz z Gurostwem i Kurzą Górą wynosiła 1666,6 ha, z czego 950 ha liczyły pola, 258,5 ha łąki, 202,6 ha pastwiska, 210 ha lasy, 45,4 ha nieużytki. Na terenie majątku działała gorzelnia parowa. Na terenie całego dominium (Gurostwo, Kurza Góra i Tamborowo) znajdowało się wówczas 27 domów zamieszkałych przez 584 osoby. W 1884 r. gospodarstwo słynęło z hodowli bydła rasy holenderskiej oraz hodowli owiec na wełnę. W 1913 r. na terenie dóbr Bonikowo, Gurostwo i Kurza Góra prowadzono hodowlę 124 koni, 473 krów, 527 świń. W 1926 r. obszar majątku wynosił 763 ha, z czego 338 ha zajmowały pola, 207 ha łąki i pastwiska, 181 ha lasy, a 37 ha nieużytki, drogi itp. Znajdowała się tutaj zarejestrowana hodowla koni szlacheckiej półkwi licząca 18 klaczy. Wszystkie pola połączone były wówczas kolejką polną, a wszystkie folwarki posiadały własne zasilanie elektryczne. W majątku działał pług parowy, dwie gorzelnie, jeden młyn parowy, kaszarnia oraz odbudowana cegielnia w Szczodrowie. Prowadzone tu było także od połowy lat 20. XX w. gospodarstwo rybne wykorzystujące obszar ok. 500 ha dawnych bagien i mokradeł, które zamieniono na wzorcowe stawy rybne. Gospodarstwo specjalizowało się w hodowli oryginalnych zbóż i nasion buraków cukrowych, która prowadzona była pod nadzorem Sandomiersko – Wielkopolskiej Hodowli Nasion Sp. Akcyjna Antoniny. W czasie gdy A. Chłapowski przebywał w Paryżu jako ambasador RP majątek podupadł i zaczął przynosić spore straty. Zadłużony, został poddany przymusowemu zarządowi. Nowym administratorem dóbr został Zygmunt Hełczyński, dzięki któremu spłacono najpilniejsze długi, a pozostałe rozdzielono na korzystne raty.

ZAŁOŻENIE PAŁACOWE usytuowane jest w północnej części wsi przy drodze prowadzonej z Kościana do Grodziska Wielkopolskiego. Składa się z części rezydencjonalnej i folwarcznej.

ZESPÓŁ REZYDENCJONALNY zajmuje wschodnią część zespołu. Pierwotnie składał się z pałacu, oficyny i parku, obecnie tylko z parku, na terenie którego zachowała się oficyna, lodownia i domek ogrodnika.

PAŁAC w Bonikowie wzniesiony został ok. 1868 r. dla Stefana Chłapowskiego, całkowicie przebudowany w latach 1910 – 1911 przez architekta Rogera Sławskiego. Rezydencja została rozebrana w 1945 r.

OFICYNA położona tuż przy ogrodzeniu przy drodze do Mikoszek na zachód od nieistniejącego pałacu. Wzniesiona ok. 1910 r. równoległe z pałacem, prawdopodobnie według projektu architekta Rogera Sławskiego. Budynek murowany z cegły, parterowy z użytkowym poddaszem, nakryty dachem czterospadowym pokrytym dachówką na rzucie prostokąta pierwotnie z przejazdem bramnym pośrodku, obecnie zamurowanym. Elewacje tynkowane z zachowanym w całości detalem w postaci boniowania, obramień okiennych, gzymsu kostkowego podokapowego oraz rozbudowanej dekoracji pozornego ryzalitu i wystawki od strony frontowej.

PARK o powierzchni 8,3 ha krajobrazowy, założony w 1 poł. XIX w., przekształcony w końcu XIX i na pocz. XX w. Stara część zachodnia parku, część wschodnia o charakterze leśnym młodsza. Na pocz. XX w. park powiększony zastał od północny o obszar do zakrętu drogi, natomiast od wschodu aż do rowu. Na wprost głównej drogi prowadzącej przez wieś koło kościoła zachowany dawny wjazd do parku i brama w formie ceglanych słupów. Podobne ażurowe ceglane ogrodzenie od strony drogi do Kurowa oraz częściowo od drogi do Mikoszek, za oficyną mur kamienny. W końcu XIX w. na terenie parku nie było żadnego stawu. Staw północny znalazł się w granicach parku po jego powiększeniu, zaś staw południowy założono na pocz. XX w. Najstarsze drzewa w parku zachowały się w jego południowo – zachodniej części – występują tu liczne okazy jesionów, kasztanowców, dębów, klonów. W północnej części parku zachowany dawny domek ogrodnika, później garaż i warsztat, murowany z cegły, na planie sześcioboku, nakryty dachem sześciospadowym, o elewacjach tynkowanych z zachowanym detalem w postaci opasek okiennych, pilastrów w narożach. Budynek też wzniesiony ok. 1910 r. prawdopodobnie według projektu Rogera Sławskiego. Na północ od oficyny przy drodze do Mikoszek zachowane pozostałości lodowni, murowanej z kamienia ciosanego i cegły o kilku pomieszczeniach z których część sklepiona krzyżowo, o elewacjach ceglanych tynkowanych z detalem.

ZESPÓŁ FOLWARCZNY składa się z podwórza gospodarczego i kolonii domów pracowników folwarcznych. Podwórze usytuowane na

zachód od parku, oddzielone od niego drogą do Mikoszek, założone zostało na rzucie wydłużonego prostokąta o głównej osi północno - południowej z głównymi wjazdami od strony wschodu i południowego - zachodu od strony pół. W 1863 r., zabudowane pojedynczymi budynkami pierzeje pd., zach. i wsch., dwoma pn. Dodatkowo pośrodku podwórza wznosił się jeden obiekt. Około 1890 r. podwórze było już gęściej zabudowane, zaś na północ od dziedzica został założony duży ogród warzywny. Obecnie podwórze zachowane w dawnych granicach, z bramą wjazdową pośrodku pierzei wschodniej oraz druga od strony południowej. Z dawnej zabudowy pierzei wsch. zachowana obora położona na północ od wjazdu. Ścianę południową dziedzica tworzy obora połączona od zachodu ze spichlerzem. W pierzei zachodniej znajduje się dawna stodoła (I) przebudowana na budynek inwentarski, dalej następną stodoła (II) a za nią dawna wozownia i kuźnia z 1909 r. oraz nowy budynek inwentarski wzniesiony na miejscu dawnej stajni. Pierzeje północną wypełniają trzy połączone razem obory (II, III i IV) z 4 ćw. XIX w. Pośrodku podwórza wznosi się wiata oraz dawna kuźnia - murowana parterowa, nakryta dachem dwupołaciowym, pochodząca z 1901 r.

OBORA (I) wzniesiona została przypuszczalnie w 4 ćw. XIX w., murowana z cegły, parterowa z magazynowym poddaszem, nakryta dachem dwupołaciowym o wysuniętych okapach, pokrytym blachą. Budynek na planie litery „T” z krótszym poprzecznym skrzydłem wchodzącym w głąb podwórza. W dłuższej części sklepienie odcinkowe na podciągach stalowych wspartych na żeliwnych kolumnach, w krótszym poprzecznym skrzydle strop płaski na podciągach oraz również sklepienie odcinkowe Kleina. Elewacje obory tynkowane z zachowanym detalem. W przyziemiu pas płytkich, ślepych, odcinkowo zamkniętych blend, w których umieszczono otwory okienne. Powyżej w partii poddasza proste lizeny połączone w zwieńczeniu ściany gzymsem wieńczącym. W szczytach fryz schodkowy.

OBORA (III) usytuowana pośrodku pierzei północnej, wzniesiona w 4 ćw. XIX w., przebudowana i remontowana w 1930 r., parterowa z magazynowym poddaszem, nakryta dachem dwuspadowym pokrytym papą. Budynek wybudowany został na rzucie prostokąta z niewielkim ryzalitem pośrodku elewacji frontowej południowej. Na wysokości ryzalitu wydzielone wewnątrz jedno kwadratowe pomieszczenie. Od strony zachodniej budynek połączony z sąsiednią oborą (II). Elewacje pierwotnie ceglane, obecnie tynkowane, frontowa siedmioosiowa z trzypoziomym ryzalitem pośrodku. Otwory elewacji frontowej zamknięte odcinkowo, ryzalitu prosto. Kondygnację przyziemia od poddasza oddziela szeroki, tynkowy, prosty pas. Szczyt ryzalitu ozdobiony fryzem ząbkowym, w zwieńczeniu murek z chorągiewką z datą „1930”.

SPICHLERZ zbudowany w 1 poł. XIX w. murowany z cegły, ściany wystawki szachulcowe, trzykondygnacyjny z użytkowym poddaszem, nakryty dachem dwuspadowym pokrytym blachą o wysuniętych okapach wspartych na ozdobnie ciosanych ostatekach krokwi. Wzniesiony na planie zbliżonym do kwadratu. We wnętrzu stropy drewniane belkowe nagie, więźba dachowa drewniana krokwiowo - jętkowa. Elewacje tynkowane z zachowanym częściowo detalem. Otwory okienne zamknięte łukiem odcinkowym o bardzo niskiej strzałce, drzwiowe prosto. Nad II kondygnacją gzymsem kordonowy. Frontową połac dachu urozmaica usytuowana na osi wystawka, której boki ujęte w lizeny połączone w szczytach frezem schodkowym. W ścianie wystawki dwa półkoliście zamknięte okna, nad którymi tarcza zegara. Zachowane pierwotne drzwi wejściowe do spichlerza jednoskrzydłowe, ozdobione deskami nabijanymi w koncentrycznie ułożone romby.

STODOŁA (II) wzniesiona prawdopodobnie w 3 ćw. XIX w., murowana z cegły, częściowo podpiwniczona, nakryta niskim dachem dwupołaciowym pokrytym papą, o wysuniętych okapach. Więźba dachowa krokwiowo - jętkowa. Budynek na planie prostokąta. Stodoła trzysiękowa z dwoma podwójnymi klepiskami. Elewacje tynkowane z zamkniętymi odcinkowo otworami, podzielone jedynie gzymsem kordonowym na wysokości poddasza.

KOLONIA MIESZKALNA PRACOWNIKÓW FOLWARCZNYCH położona na południe od podwórza. W 1863 składała się z czterech budynków usytuowanych po zachodniej stronie drogi. Obecnie tworzą ją dwa domy (ul. Parkowa nr 32/34 i 64/68) po wschodniej stronie drogi do Kościana i budynek inwentarski po stronie zachodniej oraz niewielka neogotycka kostnica z przełomu XIX i XX w. Budynek inwentarski z 1894 r., murowany z cegły, nakryty dachem dwupołaciowym.

DOM ul. Parkowa nr 64/68, sześćorak, wzniesiony w 3 ćw. XIX w., murowany z cegły, na podmurówce z kamienia polnego, parterowy z użytkowym poddaszem, nakryty dachem dwuspadowym pokrytym dachówką. Elewacje tynkowane z zachowanym detalem. Otwory okienne w profilowanych opaskach, elewacja zakończona gzymsem, w szczytach pośrodku jedno okno zamknięte półkoliście, po jego bokach podobne blendy okienne. Niedługo nad nimi wykonane w tynku półkoliście połączone nadokienniki.

Źródło:

Redakcja naukowa serii prof. dr hab. Jan Skorutowicz "Dawne budownictwa folwarczne"
Jolanta Goszczyńska, Majątki Wielkopolskie, Tom V, Powiat Kościański, Wydawnictwo Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno
Spożywczego w Szreniawie 1998r., wyd. cyt., s. 9-12

Gmina Kościan

Tu warto mieszkać, pracować i działać...

2014-04-22

Data zamieszczenia dokumentu w serwisie internetowym

556

Nr
dokumentu